

**MAKTABGACHA YOSHDAGI GIPERAKTIV BOLALARGA TA'LIM VA
TARBIYA BERISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK AMALIY
USULLARI**

Omonova MaktubaMuqumjon qizi

Toshkent shahridagi Bucheon universiteti magistranti

[*oybek.omonov.97.03@gmail.com*](mailto:oybek.omonov.97.03@gmail.com)

Maktabgacha yoshdagi bolalardagi giperaktivlik - bu maktabgacha ta'lim tashkilotida va uyda jismoniy faollikning yuqori darajasidir. Bu bolaning harakatga bo'lgan fiziologik ehtiyojlarining tabiiy ko'rinishi bo'lishi mumkin, ziddiyatlarga bog'liq travmatik vaziyatlar va tarbiyadagi nuqsonlar ta'sirida bo'ladi va hayotining birinchi yillaridan yoki hatto oylaridan boshlab aniqlanishi mumkin. Bunday bolalar giperaktiv bolalar deyiladi.

Giperaktivlik so'zi yunon tilidan olingan "giper" - juda ko'p, "aktivus" – faol degan ma'noni anglatadi. Demak, giperaktivlik tom ma'noda faollikni oshirishni anglatadi. Ta'lim berish jarayonida giperaktiv bolalar bilan ishlash jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi kuzatiladi. Lekin shuni alohida ta'kidlash lozimki, giperaktiv bolalar boshqa tengdoshlariga nisbatan aqliy qobiliyati yuqori bo'lishi kuzatilgan. Bolalarda giperaktivlikning keng tarqalgan sabablaridan biri bu qarama-qarshi tarbiya turidir, chunki ularga hamma narsani qilishga ruxsat beriladi va bolalar hech qanday ta'qiqlarni bilishmaydi.

Giperaktivlikning diagnostikasi quyidagicha aniqlanadi ya'ni quyidagi 14 ta belgidan kamida 8 tasi bola hayotining dastlabki 7 yilida uchragan va kamida olti oy davom etgan bo'lsa.

- Bardoshsiz bezovtalanadigan (stulda tebranish, oyoqlarini silkitib).
- Bir joyda o'tirolmaydi, har qanday sharoitda (transport, uy, bolalar bog'chasi yoki maktab) turishga harakat qiladi.
- Suhbat paytida yoki biror narsa qilish paytida (kapalak, shovqin, mushuk) eng kichik tirnash xususiyati bilan tezda chalg'itiladi.

- O'yinlarda zo'rg'a o'z navbatini kutib, mobil o'yinlarni afzal ko'radi, masalan, tutashuvlar kabi (lekin u yerda ham yetakchi bo'lish yoki aksincha, qochib ketish istagi paydo bo'lishi mumkin).
- Tez javob beradi va savolni tinglamaydi.
- Ko'rsatmalarni yoqtirmaydi, ularni bajarishda qiynaladi.
- Topshiriq yoki o'yindagi rolni bajarish qiyinligi.
- Bir darsni tashlaydi va osonlik bilan boshqasiga o'tadi.
- O'ynash paytida bezovtalanadi.
- 10. Ko'p gapiruvchi, ko'pincha giper-kommunikativ.
- 11. Interruptlar, o'z fikrini himoya qilishga harakat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Inson hayotidagi 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan yosh bolalik davrining katta bir qismini maktabgacha yoshi tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyatlari rivoj lanadi hamda shaxsiy individual xususiyatlari (shaxsiy fazilatlarini) tarkib topa boshlaydi. Rus pedagoglaridan P.F. Lesgaftning fikricha⁴⁴ , insonning maktabgacha yoshidagi davri shunday bir davrki, ana shu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi. Insonning kamol topa borishida maktabgacha yosh dagi davrning ahamiyatiga doir P.F. Lesgaftning bu fikri rus pedagogi A.S. Makarenkoning quyidagi fikriga to'la mos keladi. A.S. Makarenko bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayonining 90% ini tashkil etadi, degan edi⁴⁵ . Haqiqatan ham bolaning maktabgacha yoshidagi davri shu qadar mazmundor va faol davrdiki, bu davr bolaning kelgusi o'sishida albatta o'z aksini qoldiradi. Shuning uchun maktabgacha yoshidagi davr ta'sir o'tkazish kuchi jihatidan g'oyat mas'uliyatlidir. Xulosa o'rnida shuni keltirib o'tish lozimki, psixologiya nuqtayi nazaridan qaraganda, odatlar o'z mohiyati jihatidan ehtiyojga yaqin narsalardir. Boshqacha qilib aytganda, turlicha odatlar kundalik holatda takrorlana borishi natijasida

vujudimizga juda singib ketib, ehtiyojga aylanib qoladi. Shu ning uchun bolalarda ijobiy va foydali ehtiyojlarni tarbiyalash deganda, ularda ijobiy foydali odatlarni hosil qilinishini tushu namiz. Bog'cha yoshidagi davrda hosil qilingan mustahkam ijobiy odatlar kishining butun umri davomida saqlanib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M. Rasulova, D. Abdullayeva, S. Oxunjonova. Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. – Toshkent. – 2003.
2. N.M. Aksarina. Go'dak bolalar tarbiyasi. – Toshkent. Meditsina. – 1983.
3. N.V. Latipova. Kichkintoy tarbiyasi. – Toshkent. Meditsina. – 1989.
4. Sabohat Xalilovna Jalilova, Sayyora Mirsoatovna Aripova. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. O'quv qo'llanma. "Faylasuflar". Toshkent, 2017.
5. А.С. Макаренко. Воспитание в семье и школе.
6. Иванов-Смоленский А. Г. Биогенез речевых рефлексов и основные принципы методики их исследования // Психиатрия, неврология и экспериментальная психология. — Пг.: ГИЗ, 1922. — 231-242 с.
7. Иванов-Смоленский А. Г. Основные проблемы патофизиологии высшей нервной деятельности / Предисловие И. П. Павлова. — Медгиз, 1933.